

УДК 303.446.4:[325.83:929 Делчев Г.
930: 323.17(497.1:497.2)

МА Павле Игњатовић
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
pavle.ignjatovic01@gmail.com

Оригинални научни рад
Примљен: 9.2.2026.
Прихваћен: 8.4.2026.

Сукоб интерпретација: наслеђе Гоце Делчева између Југославије и Бугарске (1963–1989)

Апстракт: Рад представља анализу југословенских и бугарских тумачења Гоце Делчева као историјске личности. Циљ рада је да, приказујући спор око његовог историјског наслеђа, допринесе разумевању ширег бугарско-југословенског историографског спора у вези са македонским питањем. У том контексту, анализа ће примарно обухватити историографске радове посвећене Делчеву, објављене у периоду након одржавања Мартовског пленума ЦК БКП 1963. године, на коме је руководство Бугарске комунистичке партије формулисало нови поглед на македонско национално питање. Стога је основна претпоставка рада та да су историографска тумачења играла битну улогу у промовисању политичких ставова заступаних у обе земље.

Кључне речи: Гоце Делчев, Југославија, Бугарска, историографија, култура сећања, социјализам

У свим етапама кроз које су током ере социјализма прошли југословенско-бугарски односи важну улогу играло је питање историјског наслеђа и културе сећања, посебно у вези са македонским питањем, које је током готово читавог периода остало главни камен спотицања. Међу историјским мотивима на које су две државе претендовале у својим политикама сећања предњачили су Илин-

денски устанак из 1903. године и личност Гоце Делчева, једног од предводника револуционарног покрета у Македонији с краја 19. и почетка 20. века.¹

Рад има за циљ да представи и анализира тумачења историјске улоге Гоце Делчева, као и начине на које је та улога политички употребљавана у периоду након Мартовског пленума ЦК БКП из 1963. године. У том циљу, највећа пажња биће посвећена историографским делима – зборницима грађе и биографијама Гоце Делчева – која су објављивана у Југославији и Бугарској током истраживаног периода.

Посежући за историјским наслеђем, комунистичке партије у обе државе настојале су да себи обезбеде додатни политички легитимитет и јавну подршку. Још током Другог светског рата македонски партизани, под окриљем КПЈ, позивали су се на традиције Илинденског устанка и на лик Гоце Делчева. По окончању рата, у југословенској НР Македонији је настављено са изградњом наратива о историјском континуитету борбе македонског народа за национално ослобођење. У духу тадашње политике признавања и афирмисања засебног македонског националног идентитета, БРП(к)² је подржавала такву активност, која је своју материјализацију доживела преносом посмртних остатака Гоце Делчева из Софије у Скопље октобра 1946. године.³

Након лома у међудржавним односима, који је наступио са Резолуцијом Информбироа 1948. године, Југославија и Бугарска сукобиле су се и у историјским интерпретацијама. До тада сагласне у тумачењима, и једна и друга држава сада су настојале да, свака за себе, докажу да су истински баштиник македонске револуционарне традиције оличене у лику Гоце Делчева. Тим напорима највише су доприносиле свечаности организоване поводом годишњица рођења и смрти ове историјске личности, које су биле прилика да се са њом повежу и јавности презентују поруке усклађене са актуелним политикама. Упоредо с тим, почела су да се појављују историографска дела која обрађују ову тематику, међу којима се посебно истиче биографија Гоце Делчева коју је 1955. године у Бугарској објавио историчар Крум Христов.⁴ Била је то прва послератна биографија Гоце Делчева издата самостално, најављујући, на неки начин, деценију у којој ће историографија почети да игра знатно важнију улогу у својеврсном „рату сећања“ између две земље.

¹ Револуционарна организација у српској историографији најчешће позната као ВМРО, мада се у литератури срећу и називи ВМОРО, БМОПК и ТМОРО.

² Бугарска радничка партија (комуниста) носила је то име од 9. септембра 1944. године, све до промене назива у Бугарска комунистичка партија (БКП) крајем 1948. године.

³ Павле Игњатовић, „Почети изградње херојског култа Гоце Делчева код бугарских и југословенских комуниста“, *КСИО: Хуманистички часопис за младе истраживаче*, 7/2024, стр. 89–97.

⁴ Крум Христов, *Гоце Делчев*, (Софија: Издавателство на Национални совет на Отечествениа фронт, 1955).

Мартовски пленум и нове интерпретације у Бугарској

На тзв. Мартовском пленуму ЦК БКП, одржаном 11. и 12. марта 1963. године, бугарско политичко руководство вратило се „традиционалном“ схватању македонског питања. У свом излагању, први секретар Партије Тодор Живков негирао је постојање македонске националности на простору Пиринске Македоније, понудивши компромисно признавање постојања македонске нације на простору југословенске СР Македоније.⁵ Посежући за историјским аргументима којима би доказао да никаква македонска нација није постојала на тлу Македоније пре најскоријег времена, Живков је казао да су македонски револуционари с краја 19. и почетка 20. века, посебно истичући Гоце Делчева, били бугарске националне свести. У оквиру пленумских дискусија указано је на низ ранијих грешака БКП, међу које је сврстана и предаја Делчевљевих посмртних остатака 1946. године.⁶

Дефинисањем бугарског партијског става у вези са македонским питањем није дошло до појаве антијугословенске реторике у оквиру свечаних комеморација и новинских написа посвећених Гоце Делчеву. Две партије биле су сагласне да историјске теме треба препустити научним истраживањима, како оне не би сметале унапређењу међудржавних односа.⁷ У Бугарској су се, међутим, десиле важне промене у начину прослављања јубилеја у вези са животом и делом Гоце Делчева. Наиме, током 1961. године, Савез македонских културно-просветних друштава први пут је заједно са организацијама Савеза тракијских културно-просветних друштава широм земље приредио свечане прославе годишњице смрти Гоце Делчева. На централној прослави у Софији говорили су представници оба савеза и наступили њихови уметнички ансамбли „Гоце Делчев“ и „Тракијска песма“. Централно руководство Савеза македонских културно-просветних друштава изразило је наду да би ово могао постати традиционални начин прослава⁸, што се и остварило у на-

⁵ Маријана Стамова, „Тито, Тодор Живков и македонскиот вџпрос (1963–1967)“, *Минало* 2/1999, стр. 78.

⁶ „Из стенографски протокол на Мартенскиот пленум на ЦК на БКП с доклад на Тодор Живков по македонскиот вџпрос и изказвания на Грудн Атанасов, Крџство Трнчков, Хрнсто Калајдџннв, Рајко Дамянов и заклучнтелно слово на Т. Жнвков“, 11. и 12. март 1963. године, *Македонскиот вџпрос в бџлгаро-југославските отношения 1950–1967 г.*, ур. Ива Бурилкова и Цочо Бнлярски, (Софија: Државна агенција „Архнви“, 2009), документ 66, 272.

⁷ О југословенско-бугарским односима у овом периоду внтети детаљннје у: Ђоко Трнпковнв, „Југословенско-бугарски односи 50-нх и 60-нх година 20. века“, *Токови историје*, 1-2/2009, стр. 84–106.; Петар Драгншић и Олнвера Драгншић, *Југославија и Бугарска 1944–1980: хроника неуспешног пријатељства*, (Београд: Stella Polare, 2019).

⁸ Централен државен архнв (даље ЦДА), Централно ржководство (ЦР) на Сџюза на македонските културно-просветни дружества в Бџлгарнја (ф. 299), о. 4, а. е. 4, л. 1–10: Извештај

редним годинама.⁹ Заједнички рад оправдаван је представом о јединственом „македонско-одринском“ покрету у прошлости.¹⁰ Повезивање македонских са тракијским организацијама би, у том смислу, могло више нагласити њихов географски или регионални карактер, потискујући национални, што би било посебно важно у случају Пиринске Македоније.

Савез македонских културно-просветних друштава у Бугарској је на својој скупштини 1966. године као један од својих основних задатака означио окупљање исељеника из Македоније „као нераздвојиви део бугарске нације“. У даљем образложењу дато је тумачење историјске генезе македонског питања, при чему је посебна пажња посвећена анализи револуционарне организације којој је Гоце Делчев био један од предводника. Он и остали руководиоци организације означени су као „Бугари и добре бугарске патриоте“ и као „наш бугарски национални понос“.¹¹ Може се прихватити напомена да ово разматрање македонског питања није било намењено изазивању нових расправа (мада југословенска штампа јесте реаговала¹²), јер се оно уклапа у контекст кампање „патриотског васпитања“¹³ каква је у то време вођена у Благоевградском округу, те је највероватније заиста имало намену само за унутрашњу употребу. Савез македонских културно-просветних друштава је на тај начин и званично прихватио политику формулисану на Мартовском пленуму ЦК БКП и укључио се у активност на јачању бугарске националне свести локалног становништва.

Када је, априла 1967. године, Политбиро ЦК БКП формулисао принципе политике у вези са македонским питањем, пут ка великом историографском спору између Бугарске и Југославије био је отворен. Исте године објављено је неколико публикација посвећених Гоце Делчеву. У Бугарској је уз партијску подршку штампана биографија Гоце Делчева из пера Дина Кјосева.¹⁴ Написана као „популарно“ издање, као линеарна приповест о Делчевљевом животу, биографија је обојена националним тумачењима усаглашеним са ставовима БКП.

о раду Савеза македонских културно-просветних друштава у периоду 16. април–15. новембар 1961. године.

⁹ *Работническо дело*, 3. август 1965, 6.; ЦДА, ф. 299, о. 5, а. е. 3, л. 29–30, Записник са седнице ЦР Савеза македонских културно-просветних друштава, 4. јул 1967. године; ЦДА, ф. 299, о. 5, а. е. 3, л. 36–37; Записник са седнице ЦР Савеза македонских културно-просветних друштава, 2. април 1968. године.

¹⁰ ЦДА, ф. 299, о. 4, а. е. 4, л. 11–21, Извештај ЦР Савеза македонских културно-просветних друштава – 1966. година.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Борба*, 28. јануар 1966, стр. 3.

¹³ Више у: Чавдар Маринов, *Македонското прашање од 1944 до денес: Комунизмот и национализмот на Балканот*, (Скопје: Фондација отворено општество – Македонија, 2013), „*Патриотското воспитување: македонскиот национализам во комунистичка Бугарија и стратегиите за национална хомогенизација*“.

¹⁴ Дино Кјосев, *Гоце Делчев (биографичен очерк)*, (Софија: БКП издателство, 1967).

Делчев је „велики син бугарског народа“, његов родни Кукуш је „будно гнездо бугарског националног препорода“, солунска гимназија у којој се школовао је „бугарска“, а његова револуционарна организација има „чисто бугарски карактер“. Делчев је, речима Кјосева, „верни ученик и достојни следбеник апостола Васиља Левског.“¹⁵

Паралелно са овим, Кјосев је аутор и збирке *Гоце Делчев – писма и други материјали*, коју је исте године издала Бугарска академије наука.¹⁶ У предговору овог издања Кјосев је оспоравао квалитет збирке писама Гоце Делчева коју је 1951. године у Скопљу издао Љубен Лапе. Кјосев је изнео примедбе да је Лапе објавио неколико писама која нису Делчевљева, направио грешке у објашњењима личних имена и топонима, док је као најважнију грешку истакао то да је Лапе писма објавио „не на језику на коме су писани – бугарском, већ у преводу на књижевни језик створен после Другог светског рата у СР Македонији, чиме је нарушио установљено архивистичко правило да се архивски документи издају на језику на коме су писани“.¹⁷ Ове примедбе могу се схватити као чисто историографска аргументација, али не би требало занемарити чињеницу да су писма која је Лапе приредио и објавио била чувана у Скопљу, док су Кјосеву била доступна само из тог југословенског штампаног издања, због чега их је он за своју збирку преводио са македонског на бугарски језик. У том смислу, овај издавачки подухват може се тумачити и као наставак борбе за наслеђе Гоце Делчева, односно покушај да се историјска грађа и етнографски материјал који су у послератним годинама уступљени Скопљу „врате“ у бугарске руке, макар на овај посредни начин.

И са друге стране границе појавиле су се нове публикације на ову тему. Тодор Горгиев је 1967. године приредио збирку¹⁸ сећања Делчевљевих савременика препуну анегдотског садржаја, подељену на прозни део и онај у коме су штампани стихови посвећени Делчеву. Наредне године је у Скопљу штампана и једна кратка биографија Гоце Делчева, ауторке Ванге Чашуле,¹⁹ која је усклађена са званичним тумачењем које у СР Македонији није мењано од краја Другог светског рата – Делчев је био симбол под којим је извршено „стварање слободне македонске државе, државе свесних, равноправних грађана“.²⁰

¹⁵ Ibid, str. 67–68.

¹⁶ Дино Кјосев, *Гоце Делчев: писма и други материјали*, (Софија: Бугарска академија на науките, 1967).

¹⁷ Ibid, str. 7.

¹⁸ Тодор Ѓорѓиев, *По трагите на минатото*, (Битола: Социјален борец, 1967).

¹⁹ Ванѓа Чашуле, *Гоце Делчев*, (Скопје: Радио-телевизија Скопје, 1968).

²⁰ Ibid, str. 30.

Заоштравање историографског спора

У јеку историографског спора, који је био део ширег спорења Југославије и Бугарске око македонског питања,²¹ две земље су обележиле шездесет пету годишњицу смрти Гоце Делчева и избијања Илинденског устанка. Одржане су свечаности посвећене „еманципацији стремљења македонског народа за националним и социјалним ослобођењем“;²² односно „једном славном периоду херојске историје Бугарске“.²³ Овакав поглед на два начина прославе историјских годишњица потврђује потпуни разлаз у тумачењима ове историјске епохе. У борби за „власништво“ над њом, кључну улогу играла је издавачка делатност.

Својеврсну историографску офанзиву покренула је Бугарска. Пратећи директиву о потреби да Бугарска академија наука изради некакво „опште становиште бугарских научника у вези са историјском припадношћу Македоније“;²⁴ Институт за историју БАН је у новембру 1968. године издао брошуру под насловом *Македонско питање – историјско-политичка информација*.²⁵ Најећи њен део представља историјски приказ македонског питања, у коме се инсистира на бугарском пореклу становника Македоније и о изграђеном бугарском идентитету код историјских личности са овог простора. У таквом историјском прегледу дато је и тумачење улоге Гоце Делчева и његових сабораца, где се каже да су „испразни данас сви покушаји у Југославији да се Гоце Делчев – други бугарски Левски, представи као небугарин, да се порекне да је он син бугарског народа.“²⁶

Обимна издавачка делатност, у којој је предњачила поменута брошура, није била ограничена само на историографске радове – свој простор имала је и књижевност инспирисана историјским темама. У ово време била је све видљивија активност песника Венка Марковског, који је, након пада у немилост и заточеништва на Голом отоку, 1965. године напустио Југославију и прешао у Бугарску. У Софији је 1969. године премијерно изведена његова драма по-

²¹ Стефан Требст, *Бугарско-југословенската контроверза за Македонија 1967–1982*, (Скопје: Институт за национална историја, 1997), стр. 119.

²² *Борба*, 8. мај 1968, стр. 4.; *Борба*, 10. јун 1968, стр. 4.

²³ „Решение „А“ № 188 на Политбјуро на ЦК на БКП за организирани честването на 65-годишнината от Илинденско-Преображенското въстание“, 15. мај 1968. године, *Македонският въпрос в българо-югославските отношения 1968–1989 г., част I*, ур. Ива Бурилкова и Цочо Билярски, (София: Държавна агенция „Архиви“, 2012), документ 6, стр. 25–26.

²⁴ Ивайло Знеполски, *История на НР България: режимът и обществото*, (София: Институт за изследване на близкото минало, 2009), стр. 492.

²⁵ *Македонският въпрос – историко-политическа справка*, (София: Институт за история при БАН, 1968).

²⁶ *Ibid*, str. 43.

свећена Гоце Делчеву.²⁷ О извођењу драме која је следеће године издата и као књига (под насловом *Легенда о Гоцету*²⁸) известила је и штампа у Југославији. *Борба* је пренела и делове интервјуа који је Марковски дао локалном листу *Вечерни новини*, рекавши да му је циљ био да Делчева прикаже као „здрог Бугарина“. Југословенски лист окарактерисао је представу као „великобугарску легенду“ и сушту супротност стварном историјском Гоце Делчеву, који је био „један, ако не и главни, међу најупорнијим и најдоследнијим поборницима за македонску државну самосталност“ и противник великобугарске политике због које је и страдао. На крају чланка дата је и оцена нове улоге Марковског: „Аутор Легенде о Гоцету, који је неколико пута мењао своју постојбину на релацији Скопље–Софија, Венко Марковски, данас се овде слави као највећи бугарски песник“.²⁹ Потенцирање Марковског у односу на бугарске песнике уочено је и на седници југословенске Савезне комисије за културне везе са иностранством одржане у марту 1969. године, када је закључено да су „побуде и намере организатора овакве активности очигледне“.³⁰ Заиста се намеће закључак да је Бугарска доласком Венка Марковског дошла до *моћног оружја* у борби за афирмацију својих историографских тумачења, вероватно још моћнијег него што је током ранијих деценија био књижевни рад Димитра Талева.³¹ Иако је и Талев био родом из Вардарске Македоније (рођен је у Прилепу), Марковски је био значајнији као учесник Народноослободилачке борбе и политички функционер у послератној Југославији, па, на крају крајева, и као неко ко је раније био сматран за „македонског националисту“. Бугарска страна се могла надати да ће кроз Марковског, представљеног као жртву југословенског режима и пробуђењог из „заблуде“ о засебном македонском народу, остварити већу убедљивост у презентовању својих интерпретација.

Прилика за интензивнију активност на овом пољу указала се 1972. године, када је обележавано стотину година од рођења Гоце Делчева. У Бугарској је прослава изгледала уобичајено, са главном прославом у граду Гоце Делчеву, на којој је централни догађај било читање поздравног телеграма који је скупу упутила Делчевљева сестричина Лика Чопова-Јурукова.³² С друге стране

²⁷ Архив Југославије (даље АЈ), Савезна комисија за културне везе са иностранством (даље 559), ф. 36, арх. јед. 79, Информација о антимакедонској активности НР Бугарске у иностранству на плану културе, март 1969. године.

²⁸ Венко Марковски, *Легенда за Гоце*, (Софија: Народна култура, 1970).

²⁹ *Борба*, 16. фебруар 1969, стр. 3.

³⁰ АЈ, 559, ф. 36, арх. јед. 79: Информација о антимакедонској активности НР Бугарске у иностранству на плану културе, март 1969. године.

³¹ Димитар Талев (1898–1966) био је бугарски писац који се прославио као аутор историјских романа. Његово најпознатије дело је *Преспанска тетралогија*, чији је трећи роман (*Илинден*) делом посвећен и Гоце Делчеву (одељак под насловом *Апостол*). Осим тога, током Другог светског рата написао је и роман *Гоце Делчев*.

³² *Пиринско дело*, 23. јануар 1972, стр. 1.

границе јубилеју је била посвећена много већа пажња. Формиран је Одбор за прославу стогодишњице рођења Гоце Делчева, на челу са Николом Минчевим, председником Народног собрања СР Македоније. Одбор је прву седницу, симболично, одржао у Крушеву 2. августа 1971. године, када је изложен део планираних активности. У плану је било да се одржи „више културних и спортских манифестација у свим градовима Македоније“, централна прослава у Скопљу, као и научни скуп посвећен Гоце Делчеву. Том приликом је саопштено и да је у припреми „шест томова писама и других сведочанстава о овом великом револуционару.“³³

Централна прослава јубилеја одржана је у Скопљу 3. фебруара 1972. године. Окупљенима се обратио Никола Минчев, разрађујући у свом говору оне идеје које су континуирано изношене на тлу Југославије у сличним приликама: Гоце Делчев је „био и остао израз стремљења македонског народа за независан политички и слободан национални живот, као и за напредне друштвене односе“. Говорећи о путу испуњења Делчевљевих идеала, Минчев је истакао да је македонски народ, након две деценије негирања његове „националне индивидуалности“ у Краљевини Југославији, под вођством КПЈ и заједно са другим југословенским народима остварио своје тежње током Другог светског рата. По његовим речима, у СР Македонији остварена је национална слобода, равноправност и државност македонског народа, као и равноправност Албанаца и Турака и других етничких група, „за шта се и Гоце Делчев залагао говорећи да ће „Македонци у својој републици живети са свима као браћа“.“ Доприносећи подизању самосвести у Македонији, Делчев и његови саборци су „уградили себе у остваривање данашње македонске стварности“.³⁴ Овакве оцене су показатељ тога да је и овога пута херојски култ Гоце Делчева искоришћен за афирмацију македонске републике и актуелних политичких решења, па у ширем контексту и Југославије.

Маја исте године изашла је из штампе шестотомна публикација о Гоце Делчеву, најављена на првој седници Одбора за прославу стогодишњице.³⁵ Едицију је приредио историчар Христо Андонов-Пољански, професор на Филозофском факултету у Скопљу. У првом тому, насловљеном *Гоце Делчев и његово време*, представљена је биографија Гоце Делчева и изречена критика на рачун биографије коју је у Бугарској пет година раније објавио Дино Кјосев (кога Андонов-Пољански назива „Клисуров“³⁶), која је означена као књига са

³³ *Борба*, 3. август 1971, стр. 8.

³⁴ *Борба*, 4. фебруар 1972, стр. 6.

³⁵ *Борба*, 11. мај 1972, стр. 8.

³⁶ У питању је псеудоним под којим је током међуратног периода Кјосев, као активни члан ВМРО(о), објављивао текстове у којима је заступао ставове о постојању посебног македонског народа. Детаљније у: Димитар Димески, „Клисуров или Косев: вистината на еден историчар и нејзиниот Дамоклов меч“, *Историја* 1/2022, 232.

највећом „тенденциозношћу“ и мистификацијом у односу на сва дела посвећена Гоце Делчеву.³⁷

Други том, са поднасловом *Преписка*, представља збирку писама Гоце Делчева. И у овој књизи су изнете замерке на издавачки рад Дина Кјосева. Андонов-Пољански је истакао да је збирка Делчевљевих писама коју је Кјосев објавио пет година раније тог тренутка најпотпунија, али је приметио и неке њене методолошке недостатке. Међу њима је, на првом месту, укључивање биографије Гоце Делчева у зборник – тако нешто је „сасвим неубичајено у историографији“, „непотребан текст“ који садржи „опредељену тенденцију“, док „националистички и публицистички занос Дина Кјосева у уводном делу књиге“ значајно умањују њену вредност.³⁸ Вероватно у жељи да се сачини најпотпунија и најквалитетнија збирка Делчевљевих писама, основна претензија овог издања усмерена је ка што већој „научности“: пропратни текстови су готово искључиво техничке природе, читав поговор представља преглед ранијих активности на издавању писама Гоце Делчева. Као додатак томе, у белешци преводиоца недвосмислено пише: „Оригинални језик на коме су писана писма Гоце Делчева је у основи бугарски“, мада је то објашњено Делчевљевим похађањем бугарских школа, уз нагласак на то да су писма „преплављена фасцинантним бројем македонских народних израза.“³⁹ Осим те напомене, као некакво обележје ангажованости овог издања могао би се узети још једино исказ из кратког предговора о томе да збирка „афирмативно и рељефно потврђује“ утицај Гоце Делчева на „издизање македонске ствари до највишег степена међународне афирмације“.⁴⁰

Трећи том едиције, *У успоменама савременика*,⁴¹ представља преуређено издање истог наслова објављеног девет година раније. Наредни том назван је *Документација, штампа, летопис, хронологија, изреке, библиографија*. У питању је још једна збирка извора, пре свега изабраних докумената и исечака из штампе, уз одељак „летопис“ који представља покушај да се активност Гоце Делчева прикаже из дана у дан.⁴² Пети наслов, *У народном и уметничком стваралаштву*, зборник је народних и ауторских књижевних текстова – речи-ма аутора „до сада најсвеобухватнији преглед“ народних песама посвећених

³⁷ Христо Андонов-Полјански (ур.), *I: Гоце Делчев и неговото време*, (Скопје: Култура, 1972), стр. 15.

³⁸ Христо Андонов-Полјански (ур.), *Гоце Делчев II: преписка*, (Скопје: Култура, 1972), стр. 239–240.

³⁹ Ibid, str. 243.

⁴⁰ Ibid, str. 5.

⁴¹ Христо Андонов-Полјански (ур.), *Гоце Делчев III: во спомените на современиците*, (Скопје, Култура, 1972).

⁴² Христо Андонов-Полјански (ур.), *Гоце Делчев IV: документација, печат, летопис, хронологија, изреки, библиографија*, (Скопје: Култура, 1972).

Делчеву.⁴³ Посебну пажњу привлачи то што је у збирци штампан и одломак романа *Илинден* Димитра Талева, док је у поговору критикован књижевни рад Венка Марковског, кога је Андонов-Пољански оптужио да је своју драму *Гоце* из 1952. године изменио и пласирао у Софији под новим насловом *Легенда о Гоцету*, испољивши тако „дијаметрално супротне идеје и погледе на македонску историју и Гоце Делчева, у поређењу са претходно објављеним радовима у периоду 1938–1953. године“.⁴⁴ Последњи том, *Албум*, замишљен као „илустрована историја Гоцеве епохе“ састављен је од фотографија и других илустрација.⁴⁵

Едиција коју је приредио Христо Андонов-Пољански је својим обимом и захватом најразличитијих видова бављења ликом Гоце Делчева испунила циљ – СР Македонија је имала најпотпуније и најсвеобухватније дело посвећено Гоце Делчеву. Исте године је први том ове едиције преуређен и објављен на српско-хрватском језику,⁴⁶ а најављени су и преводи на словеначки, руски, француски, енглески, албански и турски језик.⁴⁷ Могло би се рећи да се са југословенске стране полако кретало у интернационализацију ове историографске теме.

Као својеврсни завршни чин целокупне комеморативне активности поводом стогодишњице рођења Гоце Делчева, у Штипу је новембра 1972. године одржан научни скуп „Гоце Делчев и македонски национално револуционарни покрет“. Догађај је имао значаја за стратегију спољне афирмације македонске националне историје, због учесника из иностранства и других југословенских република. Том приликом је поново изречена оштра критика на рачун биографије Гоце Делчева коју је у Бугарској 1967. године издао Дино Кјосев. Оптужујући Кјосева да је „окренуо леђа не само чињеницама, већ и логици“, председник Организационог одбора научног скупа Кирил Миљовски је рекао да је он: „преписао аргументе буржоаске политичке публицистике и ништа ново није рекао“,⁴⁸ погрешно тумачио стварне циљеве македонског револуционарног покрета, не познаје разлику између револуције и рата, као и ослобођења и анексије, неосновано приказује Делчева као настављача Левског и „апостола“.⁴⁹ Закључујући своје излагање, Миљовски је истакао да се пред историчарима у

⁴³ Христо Андонов-Пољански (ур.), *Гоце Делчев V: во народното и уметничкото творештво*, (Скопје: Култура, 1972), стр. 376.

⁴⁴ Ibid, str. 379–380.

⁴⁵ Христо Андонов-Пољански (ур.), *Гоце Делчев VI: албум*, (Скопје: Култура, 1972).

⁴⁶ Hristo Andonov Poljanski, *Goce Delčev i njegovo vreme*, (Skopje: Mislа, 1972).

⁴⁷ *Борба*, 12. март 1972, стр. 7.

⁴⁸ Кирил Миљовски, „Едно ненаучно толкување сушност на македонското националноослободително движење и местото и улогата на Гоце Делчев во него“, *Гоце Делчев и македонското национално револуционерно движење*, (Скопје: Институт за национална историја Скопје, 1973), стр. 76–77.

⁴⁹ О концепту *политичког апостолства* у Бугарској видети: Трендафил Митев, „Българското политическо апостолство (Въведение в теорията на проблематиката)“, *Македонски преглед*, 2/2011, стр. 7–32.

СР Македонији налази двоструки задатак: „с једне стране – да откривају нове чињенице из периода Илинденског устанка и на тај начин увећавају наше познавање епохе и личности; с друге стране – да бурне догађаје Илинденске епохе чисте од заблуда и мистификација које ничу увек када наука постане слушкиња једне лоше политике.“⁵⁰

Када се све узме у обзир, делује да је Скопље обимом својих активности током целе јубиларне године остварило значајан успех. Нарочито су критике на рачун два капитална бугарска дела посвећена Гоце Делчеву с почетка јавног историографског спора између Бугарске и Југославије, које су изrekli Христо Андонов-Пољански и Кирил Миљовски, биле значајне на плану сузбијања бугарских интерпретација.

Из писања бугарске штампе поводом седамдесете годишњице смрти Гоце Делчева и избијања Илинденског устанка може се уочити ублажавање реторике, па се тако појављују искази о њиховим живим традицијама у НР Бугарској и СР Македонији.⁵¹ Премда су ове историографске теме, с обзиром на тренд побољшања међудржавних односа, у том тренутку пажљиво третиране, на унутрашњем плану у Бугарској поступало се другачије. Септембра исте године *Борба* је обавестила о томе да су организатори Пловдивског сајма забранили излагање *Историје македонског народа* и запленили „књигу о Гоце Делчеву Христа Пољанског“. Излагачима из Југославије није помогао ни аргумент да је књига изложена, заједно са осталим експонатима, „као производи графичке индустрије, само да би била приказана њихова техничка и естетска вредност“.⁵²

Нова фаза спорења

Историографски спор добија нови замајац у другој половини седамдесетих, достижући највишу тачку 1978. године. Стогодишњица потписивања Санстефанског мира, поклопила се са 75-годишњицама Илинденског устанка и смрти Гоце Делчева. Секретаријат ЦК БКП је крајем априла донео одлуку о обележавању 75-годишњице погибије Гоце Делчева на централној свечаности у Софији и на свечаним скуповима у градовима широм Бугарске: Благоевграду, Бургасу, Гоце Делчеву, Варни, Плевену, Пловдиву, Великом Трнову и Ћустендилу. Предвиђено је постављање спомен-плоча у неколико градова и бисте Гоце Делчева у Софији и издавање поштанске маркице са Делчевљевим ликом.⁵³ Поруче о Делчеву као

⁵⁰ К. Миљовски, „Едно ненаучно толкување сушност на македонското националноослободително движење и местото и улогата на Гоце Делчев во него“, стр. 97.

⁵¹ *Работническо дело*, 4. мај 1973, стр. 3.; *Работническо дело*, 1. август 1973, стр. 3.

⁵² *Борба*, 14. септембар 1973, стр. 5.

⁵³ „Решение №361 на Секретеријата на ЦК на БКП за отбелязване годишнина от гибелта на Гоце Делчев“, *Македонският въпрос в българо-югославските отношения 1968–1989 г., част*

настављачу борбе Левског и Ботева биле су повод за оштру критику политике бугарског руководства и оптужбе да оно „неувијено испољава територијалне претензије према Југославији“.⁵⁴

СК Македоније је још средином 1977. године почео са припремом стратегије одговора на очекиване бугарске активности. Требало је да научне установе на територији ове републике посвете пажњу одговарајућим историјским темама, повезујући их са јубилејима. Један од предвиђених била је и годишњица смрти Гоце Делчева. Прославе овог и других јубилеја требало је да „добују и општејугословенски карактер, односно да на одговарајући начин буду обележене у свим републикама и покрајинама“.⁵⁵ На свечаности у Скопљу, историчар Христо Андонов-Пољански указао је на „санстефанску блазираност“ у Бугарској, истичући како је македонски народ у време Гоце Делчева „доказао и оправдао своје историјско постојање“.⁵⁶

Високи ниво тензија у текућем спору потврдила су и нова историографска издања. Најзначајнији подухват у Бугарској овом контексту био је зборник *Гоце Делчев: успомене, документи, материјали*, издат исте године. Припремљен са намером да се супротстави „покушају да се изопачи бесмртно дело чувеног револуционара, да се представе у лажном светлу његова идејна схватања, да се оспори чак и његова бугарска припадност“;⁵⁷ зборник не ступа у директну полемику са публикацијама из СР Македоније, али су такве тенденције уочљиве из одељка који садржи сећања чланова породице Гоце Делчева. На првом месту штампано је присећање његове сестре, Лике Чопове-Јурукове, објављено још 1953. године у листу *Септември*, у коме је она представила Кукуш као „чисто бугарски град“.⁵⁸ Како је Чопова-Јурукова крајем 1976. године напустила Бугарску и преселила се у Скопље,⁵⁹ искази свих осталих чланова породице (узети током 1977. године циљано за потребе овог зборника), фокусирани су на њу, а не на Делчева (што је разумљиво, с обзиром да је већина њих рођена тек након Делчевљевог смрти). У тим изјавама, они покушавају да докажу да Чопова-Јурукова греша у својим изјавама о македонском националном питању,

1, ур. Ива Бурилкова и Цочо Биљарски, (Софија: Државна агенција „Архиви“, 2012.), документ 130, стр. 646.

⁵⁴ *Борба*, 7. мај 1978, стр. 3.

⁵⁵ АЈ, Социјалистички савез радног народа Југославије (142), ф. А-288, л. 165/1: Информација у вези с предстојећим прославама неких годишњица које се припремају у НР Бугарској, 8. јул 1977. године.

⁵⁶ *Борба*, 5. мај 1978, стр. 6.

⁵⁷ Любомир Панайотов (ур.), *Гоце Делчев: спомени, документи, материјали*, (Софија: Наука и изкуство, 1978), стр. 13.

⁵⁸ *Ibid*, str. 278.

⁵⁹ Лика Чопова-Јурукова била је јавно ангажована и пре одласка у Скопље. У Бугарској је објављено неколико њених текстова, а повремено се појављивала и на свечаностима посвећеним Гоце Делчеву. Неки од тих наступа поменути су и у овом раду.

које је давала по доласку у Скопље. Штампани искази обилују коментарима о њеном „самољубљу“, „слабом карактеру“, „жудњи за славом и публиком“, „неиспуњеним амбицијама“ и слично, док се кроз све њих провлачи тон разочарања у поступак који је доживљен као издаја породице.

Лика Чопова-Јурукова је заиста већ била активна у Југославији, пошто је те године присуствовала централној свечаности поводом 75-годишњице Делчевљеве смрти у Скопљу, о чему је *Борба* известила са посебним нагласком.⁶⁰ Исте године је Јован Павловски, новинар *Нове Македоније*, објавио успомене Лике Чопове-Јурукове, прикупљене из разговора са њом. Већ у уводном делу ове књиге, наглашено је њено незадовољство пописом становништва 1975. године, а потом и наводном цензуром њених текстова у Бугарској.⁶¹ С обзиром на то да су њени искази о Гоце Делчеву углавном анегдотског карактера, засновани на ономе што се преносило унутар породице, намеће се закључак да овај наслов нема великог значаја у доказивању „историјске истине“ о Делчеву. Његов би циљ, заправо, могла бити афирмација Лике Чопове-Јурукове као јавне личности унутар СР Македоније у контексту македонског питања. На тај начин би македонска република добила нешто слично ономе што је Бугарска добила са Венком Марковским десетак година раније. Битна разлика је била у томе што је, за разлику од готово свих актера у историографском спору, Лика Чопова-Јурукова црпела огроман ауторитет из чињенице да јој је била у блиском сродству са Гоце Делчевим. Иако је већи број потомака Гоце Делчева живео у Бугарској, они нису јавно иступали, па је исти такав ауторитет у њиховом случају, уколико се изузме давање изјава за поменути зборник из 1978. године, остао неискоришћен.

Исте године, из пера британске историчарке Мерсије Макдермот (Mercia MacDermott) произашла је биографија Гоце Делчева на енглеском језику, која је своје бугарско издање доживела већ 1979. године. Поред фактографске садржине, књига обилује анегдотским садржајима и мање или више израженим наговештајима хероизације Делчевљевог лика, попут оних да је Делчев „заповедао ветровима и облацима“ и „држао муње у рукама“.⁶² Осим биографије Гоце Делчева, дело Мерсије Макдермот делује и као својеврсна историја македонског револуционарног покрета на енглеском језику, пошто Макдермот неретко помера фокус са Делчева на деловање других актера, носећи у себи изразито ангажован тон у вези са националним питањем у Македонији. Тако се, већ у уводној напомени, инсистира на географском значењу појма *Македонија*,⁶³ а

⁶⁰ *Борба*, 5. мај 1978, стр. 6.

⁶¹ Јован Павловски, *Огнено семејство: Спомени на Лика Чопова*, (Скопје: Мисла, 1978), стр. 5–8.

⁶² Мерсија Макдермот, *Свобода или смрт: Биографија на Гоце Делчев*, (Софија: Наука и изкуство, 1979), стр. 52.

⁶³ *Ibid*, str. 5.

кроз читаву књигу на бугарском пореклу македонског становништва. Наратив о 1878. години и Санстефанском миру један је од кључних мотива ове књиге, чија ауторка за каснија крвопролића на Балкану криви велике силе „које су *само зарад својих интереса* одбациле здраво семе Сан Стефана и посејале змајево семе Берлина“.⁶⁴ Због свих ових елемената, чини се да је ова публикација требало да утиче на међународну читалачку публику у формирању ставова о македонском питању, а не само да им понуди једну романтизовану биографију. Књига која је Мерсији Макдермот донела велики успех у Бугарској⁶⁵ још док је била у припреми оцењена је као „један добијен случај за бугарску социјалистичку националну ствар“.⁶⁶ О таквом циљу говорила је и сама ауторка, објаснивши након изласка књиге из штампе да ју је написала „за Бугарску и бугарство“ („българщината“), за разлику од своје претходне књиге о Василу Левском, коју је написала „за себе“.⁶⁷

Последња деценија социјализма и Гоце Делчев

Осамдесете године нису са собом донеле важније новине у начину прослављања Гоце Делчева, осим што је у Југославији било видније испољавање раније затраженог „општејугословенског“ карактера таквих свечаности. У томе је важну улогу одиграла културна манифестација „Песма о Гоцету“ („Песна за Гоце“), која се одржавала још од прве половине седамдесетих година, као и сарадња културно-уметничких друштава произашла из овог фестивала. Тако су, на пример, повезивањем вараџдинског РКУД „Вилко Јуреџ“ и скопског КУД „Гоце Делчев“, у Вараџдину фебруара 1981. године одржани „Дани Гоце Делчева“, који су били сматрани за званични део манифестације „Песма о Гоцету“.⁶⁸

Истовремено је у Бугарској на више начина настављено са афирмацијом тамошњих интерпретација. Благоевградски историчар Јордан Ванчев објавио је 1981. године књигу *Апостоли бугарске слободе*,⁶⁹ указујући, кроз биографије

⁶⁴ Ibid, str. 307–308.

⁶⁵ Мерсија Макдермот се и раније интересовала за бугарску историју, те је шездесетих година на енглеском језику објавила једну историју Бугарске, а потом и биографију Васила Левског. За дело о Гоце Делчеву добила је Награду Академије и Пајсијеву награду, оно јој је признато као докторска дисертација, након чега је постала и предавач на Историјском факултету у Софији, наставивши са даљим истраживањима.

⁶⁶ ЦДА, ф. 299, о. 5, а. е. 4, л. 101–105: Записник са седнице Извршног одбора Савеза македонских културно-просветних друштава, 12. јун 1977. године.

⁶⁷ Елена Александрова, „Левски написах за себе си, Гоце Делчев – за Бугарија и българщината. В памет на Мерсија Макдермот (1927–2023)“, *Македонски преглед*, 4/2023, стр. 13.

⁶⁸ *Varaždinske vijesti*, 12. februar 1981, str. 1.

⁶⁹ Йордан Ванчев, *Апостоли на българската свобода*, (София: „Народна младеж“ – Издателство на ЦК на ДКМС, 1981).

Пајсија Хиландарског, Васиља Левског и Гоце Делчева, на континуитет и „ево-луцију“ бугарског националног препорода. Идуће године је у Враци откривен споменик Гоце Делчеву, на чијем су постаменту уписане године 1876. и 1903., што би, такође, требало да буде алузија на континуитет борбе бугарског народа за национално ослобођење у Априлском и Илинденском устанку.⁷⁰

Обележавање осам деценија од смрти Гоце Делчева 1983. године у Бугарској је најсвечаније прослављено у граду који носи његово име. Тамо је, 28. октобра, одржан масовни скуп на коме је генерал Добри Џуров, члан Политбироа ЦК БКП и министар народне одбране, открио споменик Гоце Делчеву. Понављајући у свом обраћању устаљена бугарска тумачења, Џуров је говорио и о идеалу социјалистичког друштва оличеног у трансформацији некадашњег Неврокопа у „савремени град Гоце Делчев“. Поред тога, нагласио је да је Делчевљева мислао о „свету као пољу културног надметања народа“ саставни део међународне политике Совјетског Савеза.⁷¹

У Југославији је јубилеју, такође, посвећена одговарајућа пажња. *Борба* је директно реаговала на свечаност у Гоце Делчеву, протумачивши неке поруке Џурова као покушај присвајања македонске националне историје, закључујући: „Санстефанског уговора одрекли су се сви осим Бугарске, ето, све до данас“.⁷² На унутрашњем плану, унутар СР Македоније одржана су два научна скупа поводом овог јубилеја. Вреди нагласити да је међу учесницима скупа одржаног у Делчеву маја 1983. године био и архиепископ охридски и македонски, Ангелариј – поглавар Македонске православне цркве, који је говорио о доприносу македонског свештенства борби за национално ослобођење у Македонији.⁷³ Продуктивну активност на пољу историографије у вези са овим јубилејем употпунио је и историчар Христо Андонов-Пољански, приредивши једно луксузно илустровано издање посвећено Гоце Делчеву, које се у највећој мери поклапа са биографијом коју је исти аутор објавио 1972. године. Важан додатак представља уводна напомена на оживљавање „санстефанских духова“ у Бугарској.⁷⁴ Још једном публикацијом о Гоце Делчеву,⁷⁵ Христо Андонов-Пољански се потврдио као „водећи делчеволог“ у Југославији, како ће га нешто касније назвати историчар Димитар Димески.⁷⁶

⁷⁰ *Борба*, 6. фебруар 1982, стр. 7.

⁷¹ *Пиринско дело*, 29. октобар 1983, стр. 3.

⁷² *Борба*, 23. новембар 1983, стр. 7.

⁷³ *Революционерното траење на творештвото*, (Делчево: Совет на манифестацијата „Гоцеви денови“, 1984).

⁷⁴ Христо Андонов-Пољански, *Гоце Делчев: Кон осумдесетгодишнината од загнувањето на Гоце Делчев (1903–1983)*, (Пула: Истарска наклада, 1985), стр. 8.

⁷⁵ Осим ове, исти аутор је 1982. године поводом 110-годишњице рођења Делчева издао још једну књигу исте тематике: Христо Андонов-Пољански, *Гоце Делчев*, (Скопје: Културно-уметничко друштво „Гоце Делчев“, 1982).

⁷⁶ Димитар Димески, *Гоце Делчев*, (Битола: Мисирков, 1988), стр. 7.

До краја социјалистичког периода појавило се још неколико историографских издања на тему Гоце Делчева. У Бугарској је Јордан Ванчев приредио једну кратку биографију Делчева на руском језику,⁷⁷ док је у Југославији још једну биографију написао Димитар Димески. Ове две књиге нису донеле другачија тумачења, већ су у потпуности биле на трагу раније изнетих интерпретација у две историографије.

Закључак

Друга половина шездесетих година двадесетог века донела је експанзију историографске продукције на тему Гоце Делчева, што је у највећој мери било у вези са променом која је 1963. године наступила у бугарском погледу на македонско национално питање. Тумачење по којем је Делчев био један од највећих хероја из историје бугарског народа захтевало је најновију литературу која ће подржати такву интерпретацију, док се са друге стране границе, посебно на простору СР Македоније, указала потреба за одбраном сопствених ставова.

Активности на историографској обради теме Гоце Делчева, где као да су се две државе смењивале у иницијативи, најинтензивније су биле у периодима 1967–1972. и 1978–1979. године, са нарочитом концентрацијом око јубилеја његовог рођења и његове смрти. Потребно је нагласити да је на простору Југославије носилац тих активности била СР Македонија, која је, разумљиво, била највише заинтересована за ову тему. Зборници историјских извора и биографије, уз организацију комеморативних свечаности, имале су, осим историографске, и политичку улогу. Иако су, поготово приликом комеморација, активно промовисане социјалистичке идеје, а у случају СР Македоније и општејугословенске идеје братства и јединства, херојски култ Гоце Делчева у обе земље је примарно употребљаван за циљеве националне политике. На првом месту налазила се одбрана „историјске истине“ на унутрашњем плану, да би се у нешто каснијем периоду у обе државе кренуло путем шире промоције својих идеја. Тако су публикације о Делчеву превођене на стране језике или издаване у иностранству (као што је био случај са биографијом из пера Енглескиње Мерсије Макдермот), док је у случају СР Македоније важан елемент био превод и на језике других југословенских народа.

⁷⁷ Јордан Ванчев, *Гоце Делчев 1872–1903*, (София: София Пресс, 1986).

Извори и литература

- Arhiv Jugoslavije. Savezna komisija za kulturne veze sa inostranstvom (559).
Arhiv Jugoslavije. Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (142).
Централен државен архив (Софија). Централно ръководство (ЦР) на Съюза на македонските културно-просветни дружества в България (299).
- Бурилкова, Ива и Цочо Билярски (ур.). *Македонският въпрос в българо-югославските отношения 1950–1967 г.* София: Държавна агенция „Архиви“, 2009.
Бурилкова, Ива и Цочо Билярски (ур.). *Македонският въпрос в българо-югославските отношения 1968–1989 г., част I.* София: Държавна агенция „Архиви“, 2012.
- Borba* (Beograd) (ćirilica)
Работническо дело (Софија)
Пиринско дело (Благоевград)
Varaždinske vijesti (Varaždin)
- Andonov Poljanski, Hristo. *Goce Delčev i njegovo vreme.* Skopje: Mislа, 1972.
Андонов-Полјански, Христо. *I: Гоце Делчев и неговото време.* Скопје: Култура, 1972.
Андонов-Полјански, Христо (ур.). *Гоце Делчев II: преписка,* Скопје: Култура, 1972.
Андонов-Полјански, Христо (ур.). *Гоце Делчев III: во спомените на современниците.* Скопје: Култура, 1972.
Андонов-Полјански, Христо (ур.). *Гоце Делчев IV: документација, печат, летопис, хронологија, изреки, библиографија.* Скопје: Култура, 1972.
Андонов-Полјански, Христо (ур.). *Гоце Делчев V: во народното и уметничкото творештво.* Скопје: Култура, 1972.
Андонов-Полјански, Христо (ур.). *Гоце Делчев VI: албум.* Скопје: Култура, 1972.
Андонов-Полјански, Христо. *Гоце Делчев: Кон осумдесетгодишнината од загинавањето на Гоце Делчев (1903–1983).* Пула: Истарска наклада, 1985.
Андонов-Полјански, Христо. *Гоце Делчев.* Скопје: Културно-уметничко друштво „Гоце Делчев“, 1982.
- Ванчев, Ѓордан. *Апостоли на българската свобода.* София: „Народна младеж“ – Издателство на ЦК на ДКМС, 1981.
Ванчев, Ѓордан. *Гоце Делчев 1872–1903.* София: София Пресс, 1986.
Гоце Делчев и македонското национално револуционерно движење. Скопје: Институт за национална историја Скопје, 1973.
- Ѓорѓиев, Тодор. *По трагите на минатото.* Битола: Социјален борец, 1967.
Димески, Димитар. *Гоце Делчев.* Битола: Мисирков, 1988.
Кьосев, Дино. *Гоце Делчев (биографичен очерк).* София: БКП издателство, 1967.
Кьосев, Дино. *Гоце Делчев: писма и други материали.* София: Българска академия на науките, 1967.

- Макдермот, Мерсия. *Свобода или смърт: Биография на Гоце Делчев*. София: Наука и изкуство, 1979.
- Македонският въпрос – историко-политическа справка. София: Институт за история при БАН, 1968.
- Марковски, Венко. *Легенда за Гоце*. София: Народна култура, 1970.
- Павловски, Јован. *Огнено семејство: Спомени на Лика Чопова*. Скопје: Мисла, 1978.
- Панайотов, Любомир (ур.). *Гоце Делчев: спомени, документи, материали*. София: Наука и изкуство, 1978.
- Револуционерното траење на творештвото*. Делчево: Совет на манифестацијата „Гоцеви денови“, 1984.
- Христов, Крум. *Гоце Делчев*. София: Издателство на Националниот съвет на Отечествениот фронт, 1955.
- Чашуле, Ванѓа. *Гоце Делчев*. Скопје: Радио-телевизија Скопје, 1968.
- Александрова, Елена. „Левски написани за себе си, Гоце Делчев – за Бугарија и бугарцината. В памет на Мерсия Макдермот (1927–2023)“. *Македонски преглед*, 4/2023, стр. 9–18.
- Димески, Димитар. „Клисуров или Косев: вистината на еден историчар и нејзиниот Дамоклов меч“. *Историја* 1/2022, стр. 229–250.
- Dragišić, Petar i Olivera Dragišić. *Jugoslavija i Bugarska 1944–1980: hronika neuspešnog prijateljstva*. Beograd: Stella Polare, 2019. (ćirilica)
- Знеполски, Ивайло. *Историја на НР Бугарија: режимът и општеството*. София: Институт за истражување на близкото минало, 2009.
- Ignjatović, Pavle. „Počeci izgradnje herojskog kulta Goce Delčeva kod bugarskih i jugoslovenskih komunista“. *KSIO: Humanistički časopis za mlade istraživače*, 7/2024, str. 79–106. (ćirilica)
- Маринов, Чавдар. *Македонското прашање од 1944 до денес: Комунизмот и национализмот на Балканот*. Скопје: Фондација отворено општество – Македонија, 2013.
- Митев, Трендафил. „Бугарското политическо апостолство (Въведение в теоријата на проблематиката)“. *Македонски преглед*, 2/2011, стр. 7–32.
- Стамова, Маријана. „Тито, Тодор Живков и македонскиот въпрос (1963–1967)“. *Минало* 2/1999, стр. 77–84.
- Tripković, Đoko. „Jugoslovensko-bugarski odnosi 50-ih i 60-ih godina 20. veka“. *Tokovi istorije*, 1–2/2009, str. 84–106. (ćirilica)
- Требст, Стефан. *Бугарско-југословенската контроверза за Македонија 1967–1982*. Скопје: Институт за национална историја, 1997.

Summary

MA Pavle Ignjatović (2001)

A conflict of interpretations: the legacy of Gotse Delchev between Yugoslavia and Bulgaria (1963–1989)

The aim of this paper was to contribute to understanding of the Bulgarian–Yugoslav dispute over the Macedonian question, by analyzing the historiographical dispute over the legacy of Gotse Delchev in the period after the March Plenum of the Central Committee of the Bulgarian Communist Party in 1963. Particular emphasis was placed on analysis of the historiographical works – especially biographies of Gotse Delchev published during the period which saw the intensification of the publishing activity dedicated to this topic. Two countries took turns taking the initiative, with the most activity in periods 1967–1972 and 1978–1979, centered around anniversary of Delchev’s birth and death, with SR Macedonia being the bearer of this activity in Yugoslavia. In both countries, the heroic cult of Gotse Delchev was primarily used for national policy goals. At first, it has been only internal defending of the “historical truth”, but later both countries started with broader promotion of their ideas by translating publications about Gotse Delchev and publishing them internationally. In the case of SR Macedonia, translations to languages of other Yugoslav peoples was also important.

Key words: Gotse Delchev, Yugoslavia, Bulgaria, Historiography, Culture of memory, Socialism, Remembrance.